

СТИЛ ДЕБАРСКОГ ДРВОРЕЗА

Анђелко Анушић, *Писмо Пејџу Кочићу и још њој некоме*, Службени гласник, 2015

Српски књижевник Анђелко Анушић, плодан и вишеструко награђивани аутор, представља нам нову књигу својих прича посвећену „пострадалим и преживелим крајишким Србима у хрватским војним операцијама Маестрал, Бљесак и Олуја – о 20. годишњици изгона”. Већ оваква посвета усмерава читаоца на тон и тематику прича, испричаних богатим језиком и стилем који нас подсећа на дебарски иконостасни дрворез. Али у тим зарезима финих или грубих засека у дрвену супстанцу откривамо крв и сузе изгнаних у чије име Анушић говори. Барокно распричани језик, чувар заборављених и све мање коришћених речи, стоји насупрот свакодневном споразумевању и огољеном вокабулару који смо све више принуђени да користимо како би нас други, нарочито млађи, разумели. Обиље речи, кованица и метафоричних именица које Анушић користи не прелази у маниризам, нити се отискује на клизави терен гомилања конструисаних, измишљених речи које срећемо у рукописима неких цењенијих књижевних савременика. Насупрот њиховом литерарном поступку овде имамо обиље, раскош речи отргнутих од заорава, у широком распону од песме, весела и пошалица до јаука и последњих уздаха. Тако Анушићев израз иде од поетских „уплетака” (да се послужимо његовим изразом) речи које су прави песнички израз, венац ђурђевдански и ивањски на давно напуштеном кућном довратку, до речи сплетених у змијолики трнов венац који је стављен на главу читавог српског народа, а да нико не може рећи због чега, када и колико дуго има да га носи.

Да је аутор ових прозних медаљона песник, то нам се указује из готово сваког реда приче, начин како је започиње, уводним пасусом који је чиста песма у прози као у причи „Суседи који су дрвеће постали”, где каже: „Косио је као да гробље треби од травуљине и чкаља, бојажљиво и са грчом на лицу, суждржаног даха, пазећи да не повреди иструлелу, срушену крстачу или зараслу хумку.”

И наставља о човеку који се после дугог периода избеглиштва вратио на своје, остарео и онемоћао али решен да не буде више у избегличким центрима недостојним човека. Затиче пустош, коров и изданке извршне власти земље која више није његова, у којој је непожељан. Тај опори, оскорушни укус повратка „на своје” провлачи се као један од најважнијих лајтмотива ових прича, као исходиште свих избегличких судбина које су прошле од тракторске колоне усмерене ка Косову и дубокој унутрашњости Србије, преко избегличких центара, кампова и принудних смештаја код људи који су их гледали испод ока, до јалових покушаја распаљивања новог огњишта који су се по правилу завршава-

ли неуспехом, финансијским крахом и чежњом за завичајем. Но, веома је важно рећи, у свим тим сличним а опет различитим причама о људским судбинама Анушић не иде ка претераној патетици, још мање глорификацији свог национа као безгрешног, идеалног или непорочног, далеко од тога. Он у фином дуборезу оставља груба, неуглачана места свих наших промашаја, издаја и суревњивости, историјских и личних грешака које су откале ову плаштаницу испод које као да више нема ни тела, ни наде, ни вере у васкрснуће.

Анушић је хроничар очигледних историјских рефрена, међаша српске пропасти кроз векове, од времена Војне крајине и живота у служби маријатерезијанског царства, све до последњих двадесет година огледања у туђем напуклом кориту које је морало бити названо благодарјем. Опмињући тон ове прозе не иде ка оптужбама, али их негде дубоко у себи крије, прозивајући тихо, готово шапатам ону Србију која је окретала главу и нервирала се због нових и нових таласа избеглица, острашћена политиком и сном о праведности сваког рата, па и грађанског, забављена својим немањем и ускраћеностима, слепа пред већом несрећом прогнаних који су умирали жељни да још једном виде своја згаришта. Тај топос српских згаришта који постаје за један део народа судбина, а за други, онај у матици, само новинска или телевизијска вест на коју се веома брзо оуглало, основни је мотив ових прича које се труде да отргну од заборава јер – живота више нема, он је угашен и сада је приповедачева мисија да све не зарасте у траву и чкаљ, да се у врло блиској будућности сасвим забораве страдања и патње српског народа који све више и сам брише трагове, више или мање вешто глумећи своју опредељеност за имагинарни, унитарни европеизам и мондијализам, несвестан раља које се отварају пред његовом будућношћу.

У том отимању последњих угарака националног поноса и препознавању битних одредница идентитета које још само тињају у свести нових нараштаја, видимо највећи значај Анушићеве прозе. Она не стоји у простору и историјском току српске књижевности сама за себе, напротив. Чини нам се да богатство језика и посебно речник патњи и страдања, огорчен змијиним млеком, дугује понешто Скендеру Куленовићу, док дубина промишљених сновиђења и сећања можда и несвесно одаје признање филозофско-поетском изразу Владана Деснице, који у српској књижевности (већ заморно завађеној око тачних разврставања и националног порекла аутора) остаје узор мемоарски сновиђене прозе, уклапања сећања по законима сна и јаве који се преплићу. Тако Анушић већ у уводној причи „Царска рецка, што би се рекло” као окосницу узима једно страшно сновиђење, започињући збирку чистом фикцијом и алегоријом, да би нам у причама које следе презентовао вештину преплитања фикције и документаристичког књижевног поступка све до препознавања могућих биографских па и аутобиографских детаља. Њи-

хова препознатљивост могла би засметати упорним преправљачима историје и идеологија, али ту се поново на сцени појављује песник који све заогрће у вео или покров, чешће ово друго.

Могло би се проценити да је већина прича испричана у типично патријархалном коду, са мушкарцима као протагонистима- ослободиоцима, земљоделцима, очевима и домаћинима, погорелцима и повратницима у разрушене домове. Негде из прикрајка, забрађене у своју муку, под тешком обрамом свакодневне битке за прехранивање породице, у мутним ходницима сабирних центара и сањајући своје куће и домаћинства сва у сјају њиховог мукотрпног и целоживотног прегнућа, живе на страницама ове прозе и жене, пре свега мајке и сапутнице, оне што кад једном повежу главу црном марамом више је не скидају. У ритму тог патријархалног животног хода и кода руралног становништва оне врло ретко учине нешто што је из домена мушког „деловања”, као у причи „Пешкири који дозивају своје везиле”, где се једна муслиманска мајка и супруга, повијена под теретом и стегом коју јој намеће њена вера, у већ заошијаном, одсудном тренутку усправља да би одбранила своје српске комшије и добротворе. Но њен глас остаје усамљен у хистеричним повицима хајке на дојучерашње комшије и пријатеље и усамљени вапај за правдом не може да спречи трагедију која се већ одвија. У тој причи можда је највише дошао до изражаја Анушићев смисао за детаљ, песнички брижљив опис ситница које су чиниле један спокојан живот којим он гради својеврсне жанр-сцене готово идеализујући прошлост и кратке периоде суживота оних под крстом и полумесецом.

Не кријући завршном причом, по којој је и читава збирка добила име, колико дугује Петру Кочићу али и Радоју Домановићу, у форми замишљене епистоле он приказује прилике садашње па и будуће Кочићевим језиком и на фону његових тема. Та страшна порука, да јауци са Змијања и даље одјекују српским родом, али их све мање неко чује и још мање о њима приповеда, оставља горак укус након читања Анушићеве прозе, натопљене личним искуством колико и судбином читавог народа у све безобзирнијем и безочнијем расејавању, сада не више балканским већ белосветским просторима. У тим одмеравањима људске патње, час згуснуте као језгро атомске честице, час огромне и бескрајне као панонска равница и небо изнад избегличких путева, видимо мисију Анушићевог књижевног рада, ослобођеног дневне политике и политиканства, прожетог чежњом и песничком носталгијом за прошлим, освешћеног у смислу храброг саопштавања истина и без много наде у будућност која не може ни да опрости ни да заборави. Тај гест непраштања није осветнички а још мање напојен мржњом, он је последњи блесак сунчеве светлости у зеници, последњи дах и уздах оних које је волео, којих се сећа и чије судбине вапе за смислом чак и са оне стране постојања.

Александра БУРИЧИЋ